

Máriás József
A TELJESSÉG SÓVÁRGÁSA

„a valóban igazi művészet tisztábbá,
jobbá, igazabbá neveli az embert”
(Horváth István)

A Székelyföld 2015. évi novemberi számában méltattuk Cseke Péter *Borongós ég alatt* című sajtótörténeti tanulmánykötetét. Tudományos munkásságában az irodalom is szerepet kap. Hogy ez mennyire nem a véletlen műve, mennyire nem a szellemi kalandozás ötletszerű kísérőjelensége, annak már számtalan kötetében tanúbizonyosságát adta, köztük a legújabbak közé tartozóban is,¹ amelyet az előbbi ikerköteteként aposztrofál: a sajtótörténeti tanulmányok mellé most odatársíthatjuk az irodalomtörténetieket is. Bevezetőjében – *A szerves szellemi építkezések ígézetében* – Krenner Miklós, a két világháború közötti erdélyi újságírás kiválósága szavait idézi: „kisebbségi helyzetben a szépirodalom és az újságírás ikertestvérek. Mindkettő omló partok gátkötője (lehet), ha tehetséggel és elhivatottsággal művelik”. A bevezető sorok vallomásos soraiból az is kiderül, hogy leletmentő forrásfeltárásaihoz, mikrofilológiai kutatásaihoz nem kisebb személyiségek, mint Németh László és Illyés Gyula szavai adtak számára ösztönzést, életre szóló elköteleződést. Elhivatottsággal vállalta fel mindkettőt. „Miért éppen hozzájuk igazodtam? Mert objektív világlátásra, reális helyzetfelismerésre tanítottak, és mert a közjó érdekében hatékony cselekvésre készítettek... Nekik köszönhetően váltam észrevétlen a tiszta gondolat, az érzékletes stílus szerelmesévé.” Több évtizedes tudományos pályája, munkássága során maga is megtapasztalhatta, munkásságával igazolta a Kolozsvárról elszármazott Buday György felismerését: „Minden egyes állomás magában hordja mindazt, ami megelőzte, és az elődjét mindannak, ami utána következik.”

A „szerves szellemi építkezés” mögött kereste, kutatta, mutatta fel az erdélyi magyar irodalom összetevőit, köztöszövetét, amely a kisebb-

---

1 Cseke Péter: *A teljesség sóvárgása*. Irodalomtörténeti tanulmányok 1981–2016. Nap Kiadó, 2019.

ségi léthelyzet hajnalán felcsengő *Kiáltó szó* munkára szólító etikai parancsszavát valóra válthatja, kiteljesítheti. Tudjuk, az elmúlt évszázad során örvendetesen sokan voltak azok – hazaiak és külhoniak –, akik az erdélyi magyar szépliteratúra alkotóit egyéni és közösségi vonatkozásban méltatták, az alakulás folyamatát feltárták, kiemelve küldetésstudatuk társadalomformáló, identitásőrző és -megtartó erejét. Közéjük tartozik Cseke Péter is, akinek e tárgyú kötetét olvasva mindenkor érezzük, hogy szavait, sorait az avatott esztétikai értékelésen/értelmezésen túl az erdélyi sors megélése, megtapasztalása, meg-szenvedése hatja át.

I.

A tudósi habitus „a szerves szellemi építkezés útján” haladva győződik meg annak a felismerésnek az igazáról, amely Jancsó Bélát saját küldetésstudata, elhivatottsága szárba szökkenése mellett (többek közt Osvát Ernő és Tamási Áron bizalmából) a szervező erők élvonalába helyezte, és alakult ki benne is az a meggyőződés, amely őt – a nagy hazatérőkön: Benedek Eleken, Kós Károlyon, Kuncz Aladáron, Bánffy Miklóson, Tamási Áronon, Balázs Ferencen kívül – a két világháború közti erdélyi magyar irodalom meghatározó organizáló személyiségévé, jó ügyek katalizátorává, a Bartók-modell követőjévé avatta: „...azzal az elhatározással érkezett haza 1928 nyarán a szegedi egyetemről (...) megszervezi a fiatal értelmiségiek összefogását, megkezdí a főiskolások öntudatosítását. Hiszen a kisebbségi életkörülmények között felnőtt, közéleti tekintetben magára hagyott ifjúságnak a maga kezébe kellett vennie sorsa irányítását...” Korán felismerte, hogy az erdélyi irodalom kialakulása – „az uralomváltás hívta ki, egy kisebbségi nép életakaratának és sorsvállalásának első folyamata” – önmagában nem elegendő megtartó erő, csupán a „hasonló mélységű tudományos, társadalmi, gazdasági és népi tudat”-tal együtt válhat valóban hatékony szellemi, társadalomformáló energia forrásává. „Az értékközpontú irodalom-szemlélet” híve volt. Irányadó képviselőként ezt kívánta szolgálni a *Tizenegyek* antológia, az *Erdélyi Fitalok* folyóirat hasábjain között esszéi, tanulmányai. Ő, akinek „a társadalmi és a nemzeti felkelősség adja kezébe a tollat”, korán felismerte: „Minden kor vár valamit irodalmától, és akar valamit általa. Amit vár, az sokszor a saját lelki tartalma kifejezése, máskor pedig annak a kifejezése, ami belőle és

korából *hiányzik*.” Kritikai tevékenységével az „erdélyi világlátás”-t kívánta szolgálni, torzításai miatt még korábbi eszményképével, Szabó Dezsővel is szembeszállt, levélben szólította fel, kérte, „látogasson Erdélybe mielőbb, »lássá meg a helyzetet, a problémákat, az erőket és a lehetőségeket«, és akkor meg fogja találni »ellentmondásai feloldását, és megtalál minket«”.

A kötet a szervező munka során kialakuló, Jancsó Béla köré tömörülő „holdudvar” világába vezet el bennünket, azoknak az alkotóknak a munkásságához, akik sok szálon kötődtek hozzá, akik eme elvárás hordozói, korszerű értékek és gondolatok/eszmék terjesztői lettek, akik sokrétű munkásságukkal gazdagították, színesítették azt a szellemi palettát, amelyet erdélyi magyar irodalomnak nevezünk.

Cseke Péter a tanulmányok, emlékbeszédek, előadások olvasása során feltárul az a folyamat, amely őt arra ösztönzi, hogy hosszú évek kitartó kutatásai, munkája során feltárja és megrajzolja Jancsó Béla szellemiségének arcvonásait, hozzá társítsa azokat az alkotókat, akik a munkásságához köthetők, és azokat a folyamatokat, amelyek a munkásságából fakadnak.

Köztük találjuk a vele egy időben induló Balázs Ferencet és Tamási Áront, akikkel együtt indítja útjára a *Tizenegyek* antológiáját. Indulásuk „egybeesett a trianoni traumából lassan ocsúdó nemzetrész kényszerű öneszmélésével, az új erdélyi életkezdés útkeresésével, a kisebbségi modus vivendi kialakításával”. A világljáró ifjú felismerte: „engem nem vonz az, hogy csodákat műveljek Marylandben egy eldugott farmon”. Hazavágyott és hazajött. Rövid, áldozatos élete során az általa pásztortolt népet szolgálta, sőt még annál is többet: „én Mészkon az egész népemért dolgoztam”. Gazdasági szervezőként, íróként egyaránt. Ennek jegyében alkotta meg azt a művet – *A rög alatt* –, amelyről László Dezső elmondhatta: „végre egy könyv, amely nem az elsodort faluról, hanem a megépülő faluról szól”. Cselekvő emberként hirdette, hogy „mindenfajta megváltás esélye mibennünk rejlik, tőlünk függ”. Ebből eredezteteti Cseke Péter a Balázs Ferenc életpéldájából, cselekvési programjából levonható, ma is érvényes tanulságot, az „emberhez méltó életmód megteremtésének lehetőségét az alulról fölfelé kiépülő civil társadalommodell érvényesítésében látta”.

Az együtt induló csoport másik tagja Tamási Áron, aki Amerikából küldi haza írásait, és aki maga is úgy érezte, az ő igazi tennivalója

itthon van. Cseke Péter a *Szülőföldem* című önéletrajzi fogantatású kötet révén idézi fel a „lelki hajlékába” megtérő író küldetéstudatát: „egész életemben a legelszántabban védtem és vallottam: az írói munka önmagában való értékét és az eszme szolgálatát, amely a nemzeti közösségen keresztül valahogy mégis jófelé egyengeti az emberi sorsot. Igen, vallottam és folytattam a tiszta szolgálatot, amely nem velem kezdődött és nem velem fog véget érni, mert a közösségi testben ez a lélek, s nélküle nincs emberinek nevezhető élet.” Ebből szervesen következtethető ki a megállapítás: „a mindenkori jelen megismerésének és megváltoztatásának igénye, a jobbitó szándék, a társadalomformáló akarat felszabadítása adja kezébe a tollat”. Nem a halál, az *élet* mellett tett hitet, amellet a világ mellett, „amelynek jövőjéért írástudói felelősséget éreznek. Azokat a szálakat keresik, amelyek összekötik a létüknek értelmet adó világot a történelemmel, a nemzeti léttel, az emberiséggel.” Bár tisztában volt azzal, hogy „nekünk itthon kell betöltenünk a szellem törvényeit”, a második világháborút követően „az illúziók maradéktalanul szertefoszlottak”, véglegesen csak holtában tért vissza az oly forrón szeretett erdélyi szülőfaluba.

A Jancsó Béla holdudvarához sorolt alkotók közt ott találjuk „az udvarhelyi csillagtan ég” magányában élő és alkotó Tompa Lászlót, valamint a kisjenői fenyők árnyékában meghúzódó, ritkán megszólaló Olosz Lajos költőt. Ők nem a kívülről megtérők világlátásával szemléltek a kisebbségi helyzetbe sodródott erdélyi magyarság életét, hanem a maguk tusculanumában, a világ zaja elől rejtezetten, onnan ritkán kimozdulva követték az eseményeket.

Tompa László halálának ötvenedik évfordulója kínálta Cseke Péter számára az alkalmat, hogy az irodalmi közlemékezet homlokterébe, reflektorfénybe állítsa a költőt és életművét. Németh László, Szabó Dezső, Kuncz Aladár, Tamási Áron méltatják azt az alkotót, aki magányosságában, társtalan fenyőként is az egészre figyelt, költőként hitet tett közösségéhez való ragaszkodásáról: *Erdély az én hazám*. Udvarhely felől nézve is kinyílt a tér, a szellem szárnyalni vágyott: „erdélyiségünkben európainak kell lennünk, és európaiságunkban a szülőföldhöz, Erdélyhez kell kötődünk”. Mindennek ellenére is maradt a körötte mind mélyebben fészket verő csönd. Róla írta 1954-ben Jancsó Béla a szép költői képbe rejtett elismerő szavakat: „Olyan vagy előttem, mint a Hargita. Mennyien járnak a tövében, s milyen kevesen

látják! A növekvő évtizedek szétfújják a ködöt, s csak akkor, csak most látszik – mint a gyimesi szorosból szembenézve – hegyhullámok fölé emelkedő nagysága! A csúcs magányával, de melyben az örök dolgok együttléte lüktet.”

Olosz Lajos költői útja ennél színtelenebb, eseménytelenebb volt. Pomogáts Béla szavaival: „magányos jelensége volt a helikoni költészetnek, mindig az elhallgatás kísértésével küszködött...” A születése 125. évfordulóján felidézett költő *Fenyőim alatt* című verse jelzi a legszemléletesebben életsorsának alakulását: udvarán huszonnégy fenyő nőtt, tört magasba, akár a költői akarat, szándék, de az idő viharai sorra pusztulásukat okozták, végül csak egy, derékba tört csonk maradt, jelezve, szimbolizálva költősorsának megtöretését, a félig élt költői életpályát, amelynek felidézésekor Cseke Péterben is fölmerült a kérdés: „mi lehet a magyarázata annak, hogy hallgatásai beszédesebbek voltak, mint ritka-szép költői megnyilatkozásai?”

Első hallásra azt kérdezzük: mi köti a *Pásztortűz* szerkesztőjét, Dsida Jenőt Jancsó Béla holdudvarához, az általa szervezett/irányított *Erdélyi Fiatalok* köréhez? Cseke Péter tanulmányának – *Dsida Jenő irodalomkritikai programja* – bevezetője segít bennünket, hogy választ kapjunk kérdésünkre: „az országos hírű költőt igencsak megkülönböztetett szeretet és tisztelet övezte 1929 nemzedékének munkaközösségében”. A Jancsó Bélához fűződő kapcsolat szálai közt ott találjuk a Benedek Elek iránti közös vonalmat, a *Pásztortűz* szerkesztőségében való gyakori találkozásukat, otthonaik közelségét és a Debreczeni László közvetítésével alakult baráti szálakat. Ennél is beszédesebb az irodalomról vallott nézeteik hasonlósága. Dsida szerint „a cselekedet nem mindig irodalom, de az irodalom már önmagában véve is mindig cselekedet”. Érthető, hogy a cselekvő ifjúságot szervező Jancsó Béla rokonszenvvel követi az esztétikai értékek, minőségi elvárások bírálataiban megnyilvánuló kivetülését; az erdélyi szellemi erők organizálása végett hazatérő Jancsó rokonszenvvel olvashatta, fogadhatta Dsida Erdély iránti elköteleződését: „Mindenekelőtt hittel hiszek Erdélyben. Ebben a szabad szellemet, humánusot sugárzó földben látom a jövő magyar irodalmának kovászát.”

A fiatal erdélyi írónemzedék – jelesen az Erdélyi Fiatalok tábora – tagjainak eszmélése, útkeresése, szerepkeresése, a „szellemi újjászületés” cselekvési programjának alapozása túlmutat Erdély határain.

Elsősorban Jancsó Bélának köszönhető, hogy a kapcsolati szálak elvezetnek a pozsonyi, szegedi, budapesti haladó ifjúsági szerveződésekhez, továbbá a harmincas évek magyar irodalmának két legjelesebb alkotójához: Móricz Zsigmondhoz és József Attilához.

Mit kaphattak a magukat „történelmet csináló nemzedék”-nek definiáló, az *Erdélyi Fiatalok*, a *Hitel* és a *Termés* köré csoportosuló, az „értelmiségnevelő műhelybe” szerveződő, „eszménykereső” ifjak a kor legjelentősebb magyar prózaírójától, Móricz Zsigmondtól? Benne – Ady és Szabó Dezső mellett – az „eszmetemertőt” látták. Számon tartották a *Nyugatban* közölt írásait, különösképpen Makkai Sándornak a *Magyar fa sorsa* és a *Magunk revíziója* című kötetéről írott pozitív méltatását, odafigyelést az „új arcú” felvidéki és erdélyi nemzedékekre. Tiszteletük és megbecsülésük jele volt, hogy kiálltak az 1931-ben nemzetellenességgel megvádolt író mellett. Ennél is fontosabb – hangsúlyozza Cseke Péter –, hogy az író az Erdélyben szerzett tapasztalatai alapján „az erdélyi reálpolitika alapján képzelte el a Trianon utáni »új magyar lelki élet«, »világ szemlélet« és »építő magyarság« újjáteremtését.” Egy évtizeddel később újlag hitet tesz a fiatal erdélyi írók törekvései mellett: „Mintának állítom Erdély legfiatalabbjait a magyar kortársak elé: ezek a tűzben kovácsolt és acélozott lelkek ki fogják harcolni a maguk életét. És tegyék is. Ezzel nekünk is szolgálnak, nem csak maguknak: nekünk, vagyis az egyetemes magyar sorsnak.” A belőlük fakadó, Cseke Péter által kiszűrt karakterjegyekből – „óvatosság és vakmerőség, okosság és vállalkozókészség, szervezőképesség és egyéniségfejlesztés, hagyományörzés és értékfogadó nyitottság” – vonja le azt a következtetést, miszerint bennük és általuk „a Bethlen Gábori politikálás tapasztalatai nemesednek itt hétpuhtonyos aszúvá”. Móricz Zsigmondnak Kós Károly meghívására a századelőn tett kalotaszegi látogatásán megalapozott erdélyi kötődéseit táplálta és mélyítette az Erdély-trilógia megírásához vezető, Kelemen Lajos levéltáros által segített kutatás, továbbá a Tamási Áronhoz, Balogh Edgárhoz, a Jancsó-fivérekhez és a Böződi Györgyhöz fűződő barátság.

József Attila erdélyi kötődései szegedi egyetemi éveiből eredeztethetők. Az ott megismert erdélyi, székely ifjak „szellemi találkozása törvényszerű folyamatként tételezhető”. Jancsó Béla esetében is – „Kolozsváron az önálló erdélyi irodalom szervezés tartotta lázban, Szegeden a Trianonnal szétszakított erdélyi és magyarországi irodalmi

kapcsolatok »újrakötésére« vállalkozott.” Ott ismerkedett meg a húszas években kisarjadó falumozgalommal. A Bartha Miklós Társaság égisze alatt kibontakozó mozgalom József Attila „gondolkodását és költészetét is megtermékenyíti”, az átírásában megjelent *Ki a faluba* röpirat szövegében maga is hitet tesz az ifjakat munkára serkentő törekvés mellett: „A magyar jövő sorsa szorosan összefügg a valóságos nép és a növekvő értelmiség együttműködésével. Soha a közös élet s a nemzeti lét felelőssége egy nép ifjúságára ennyire nem nehezedett. Nincs más út, mint közvetlenül, páratlan szorgalommal és törekvéssel tanulmányozzuk sorsunknak föladatait: népünk valóságos életét épp úgy, mint a közép-európai adottságokat, a nemzetiségi kérdést.” Ez már önmagában is elegendő lett volna ahhoz, hogy a Jancsó Béla köré szerveződő új nemzedék odafigyeljen, számon tartsa a költő életművének későbbi alakulását, fejlődését, abból erőt s buzdítást merítsen a maga harca megvívásához.

II.

Cseke Péter tanulmánykötete második fejezete az 1947–1989 közti korszak erdélyi irodalomtörténeti, irodalompolitikai jelenségeit veszi görcső alá.

Az áthajlás történéseinek kivételését példázza a népi irodalom jeles erdélyi képviselője, Horváth István költészete, költői világképe átrendeződésének a feltárásával. A *Falvak Dolgozó Népe* újságírója terepjárásai, a falvak szellemi értékeinek, népi hagyományainak mind elmélyültebb tanulmányozása természetszerűleg vezette el őt ahhoz az alkotóhoz, aki környezetéből kiemelkedve, de sorshelyzetétől soha el nem szakadva szólt, vallott – versben, prózában, népköltési gyűjtéseiben – Magyarózdról, a faluról mint társadalmi létforrásról, közösségről. A róla közölt két tanulmány – „*Fölfelé mentem, lefelé haladtam*”, *A teljesség sóvárgása* – a sok évi kutatómunka témájának egy szeletére, Horváth István költészetének jellemző vonásaira irányítja figyelmünket.

Az első a költői pálya ama idejéről, periódusáról szól, amelyben a népi eszmények az új erőterben – az ideológiai terror, a szocialista realizmus hamis, a realitást torzító kalodájában, Prokusztész-ágyában – vakvágányra sodródnak. 1947-ben még kimondhatta: „a valóban igaz művészet tisztábbá, jobbá, igazabbá neveli az embert”. Ám az „iroda-

lompolitikai elvárások rabsága” más pályára kényszeríti, olyan helyzetbe, amelyben a műalkotást „a társadalmi harcok terméké”-nek, „az osztályharc megnyilvánulásá”-nak tekintik. Horváth István – meggyőződésből vagy félrevezetetten? – „maga is arra törekedett, hogy műveivel közvetlenül segítse a falu szocialista átalakulásának (...) folyamatát”. Áldozatává vált egy tőle idegen eszmének, nemtelen szándéknak. Fölfelé kívánt menni, de lefelé haladt. A második tanulmány költői világgépének az átrendeződését mutatja be, amelyre *Vallomás* című költeményének sorai utalnak: „Szétmaródtam / És most a verseimben / Próbálok összeállni...” A belső „rendteremtés” beszédes gyümölcse a *Magyarórdi toronyalja* című, „a szellemi bölcsőhely körüljárása, feltárása” szándékával írott „szociografikus vállalkozás”. Költőként „csak a hetvenes években tud ismét akkora visszhangot kiváltani, mint indulása idején”. Líráját immár „az elérhetetlen teljesség” megteremtésének a vágya fűti: „...a költő úgy tölti ki a maga körül évtizedekig érzékelt »légüres teret«, hogy önnön belső drámájának kivetítésével az ezredvég emberére leselkedő belső és külső veszedelmekre figyelmeztessen”.

Még számtalan példán lehetne szemléltetni – más tanulmányokban Cseke Péter is megtette ezt –, hogy a kommunista ideológia és irodalompolitika milyen mértékben, milyen eszközökkel befolyásolta az egyéni írói kibontakozást, terjesztette ki hatalmát az irodalmi életre és annak alakulására. Beszédes példája ennek a kötetben közölt *„Irodalomirányítás”: 1947–1989* című tanulmány. Az idézőjel használata nem véletlen, hiszen a hatalom a kommunista államokban (Romániában különösen) az irodalmat a dogma szolgálólányává, vagyis alárendelt helyzetbe kívánta kényszeríteni: „a pártállami diktatúrának az irodalmi tudatszférát a maga ideológiai törekvésnek alárendelő szerepével, az irodalomkritika manipulálásával, az elő- és utócenzúra fenntartásával (...) a félelem által gerjesztett öncenzúra hatásával”. Az eszköztár igen változatos volt: elhallgattatás, bebörtönzés, az irodalmi köztudatból való kirekesztés, hagyományaink csonkítása... Méskor, a világpolitikai széljárásokhoz köthetően, megengedőbbnek bizonyultak: tanácskozásokkal, lap- és kiadóalapítások, televíziós adások létrehozásával „lazítottak a csavaron”. Mindkettő meghozta a maga gyümölcseit, a mára feledésre ítélt szocreál „művektől” a magunk kereséséig, a rendszert dicsőítő hozsannáktól az önismeret, az

identitásörzést sürgető alkotásokig. Nehéz idők voltak... Ezt szemlélteti, az irodalomirányítás politikai boszorkánykonyhájába nyújt betekintést az *Egy 1957-es irodalmi vita színe és visszája* című tanulmány. A benne kirajzolódó kép nem csupán a hatalom és az erdélyi magyar írók konfrontációjára mutat rá, hanem arra a belső megosztottságra is, ami az íróársadalomban az egymással szemben álló felek közötti frontvonalként volt jelen. Ez utóbbi a tragikusabb. Magyar író szólított fel a „gyomirtásra”, magyar írótól származott az a meghatározás, miszerint „a romániai magyar irodalom a román irodalom egy része”, továbbá az a szándék, amely megkísérelte a „magyar nyelvű román író” fogalmának a köztudatba való bevitelét. Halvány fény sugarának lehetett tekinteni a román pártvezetés és az erdélyi magyar értelmiségi elit közötti 1956-os kolozsvári találkozót, amelyen hangot kaptak sérelmeink. Javaslatként hangzott el: „minden irodalmi áramlatnak helyet kell adni”. A következő év tavaszán indult meg az *Utunk* hasábjain az emlékezetes, reményt keltő, irodalmi hagyományaink ébresztését szolgáló *Nézzünk hát szembe...* sajtóvita. A következmény a magyar forradalom kihatásaitól megrettent román politika ellentámadása: egyfelől engedményként néhány lapindítás, másfelől neodogmatikus beszűkülés – fizikai megtorlások sorozata, a félelemkeltés atmoszférájának a felerősödése.

A kötetzáró *Húsz év a kétezerből* című tanulmány akár kakukktojásnak tekinthető. Az erdélyi irodalomtörténeti írások mellett egy magyarországi téma, a Nagy Gáspár verseskönyvéhez – *Húsz év a kétezerből* – írott széljegyzet már az első soraival meggyőz arról, hogy a hazaiakkal analóg gondolat- és eszmekör kap benne hangot és igazolást. Mindezekelőtt az az erkölcsi parancs, „sark(cszillag)igazság”, hogy – Illyés Gyula szavait követve – „mindent pontosan helyére kell tenni”. A nyolcvanas években jött el a költő számára az a „zónaidő”, amikor úgy érezte, ki kell törni a „történelmi illúziók rabságából”, fel kell oldanunk magunkban a „történelmi idők kisiklásai”-nak a traumáját, ki kell mondani a kimondhatatlant: „meg kell nevezni mindazt, amitől szabadulni akarunk. Hiszen a ki nem mondott igazság eltorzítja mind a személyiség, mind pedig a nemzet tudatát.” Költői felelősségként, a kockázatvállalás elszántságával szólalt meg – *Öröknyár, elmúltam 9 éves* (1983) – a nemzet jobbjai lelkéből kitörölhetetlen igazságszomj, a számonkérés. Benne és általa önmagát győzte le, hiszen jó évtized

múltán maga is bevallja: „Magamtól féltem eleitől fogva / magamtól / és soha senki mástól / a magamba való szörnyű *némulástól* / mikor már nem beszélek / csak hallgatok / bámulok / és nézek magam elé” (*Magamtól féltem...*, 1998) A kivívott szabadság disszonanciái megdöbentik: „Mint békebeli / kannibálok / egymást zabálják / föl a barátok / mintha nem volna / már ki ellen / hurrá hajrá most / egymás ellen!” (*Békebeli kannibálok*, 1990) E sorok olvastán bennünk, erdélyiekben is joggal fogalmazódik meg a kérdés: 1990 után „tudtunk-e élni a kivívott szabadság lehetőségével?” Ekkor is a nemzet sorsa, „az egészséges jövőépítés távlatát” foglalkoztatja, „a jövő kiszemelt szökevényeként” vállalkozik „az önmagunkat visszaadó szabadság erkölcsi értékrendjének az újratemtésére”. Az erkölcsi erózió, amely ellen Nagy Gáspár oly elszánt harcot vívott, nem csupán az anyaország társadalmára jellemző folyamat volt. Cseke Péter a tanulmány záró soraiban utal arra, hogy „kisebbségi helyzetben az erkölcsi erózió – természeténél fogva nagyobb rombolást végez, mint a többségiben”. Miként is küzdhattünk ellene kisebbségi léthelyzetben, akkor és ott, ahol a legkisebb megmozdulásra, cselekvésre „nyomban rátették a kezüket a másként gondolkodást csírájában megfojtó Ceaușescu-rendszer biztonsági keretlegényei”. Ezekből a körülményekből fakadóan joggal éreztük, hogy Nagy Gáspár lételelemző-létösszegző versei értünk is szólnak: „csak lenne már fülünk – kisebbségi és többségi magyaroknak egyaránt – mához szóló üzeneteinek a meghallására.”

A kötet címbé foglalt vágyakozás végigkísér bennünket a kötet minden oldalán. A szellemi lét axiómaszerű utópiája – a teljességre való törekvés – ott munkál az alkotás, a szellemi építkezés folyamatának minden mozzanatában abban a hitben, hogy a leírt szó megannyi útjelző a nemzeti, erkölcsi megújulás, a spirituális töltekezés, az elérendő cél felé vezető úton. Cseke Péter kötete ennek az értékmentésnek, értéktudatosításnak a szolgálatában áll.